

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ІЗМАЇЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ПЕДАГОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА МУЗИЧНОГО ТА ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВ**

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ПРАТИЧНИЙ КУРС З ДИРИГУВАННЯ

(назва навчальної дисципліни)

освітній ступінь бакалавр
(назва освітнього ступеня)

галузь знань 01Освіта/Педагогіка
(шифр і назва галузі знань)

спеціальність 014 Середня освіта (014.13 Музичне мистецтво)
(код і назва спеціальності)

освітня програма Середня освіта: музичне мистецтво

тип дисципліни вибіркова
(обов'язкова / вибіркова / факультативна)

ПОГОДЖЕНО:

Гарант освітньо-професійної програми

(підпис, ініціали, прізвище)

РЕКОМЕНДОВАНО:

кафедрою МУЗИЧНОГО ТА
ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВ

протокол № 5 від 16.12.2019р.

Завідувач кафедри *Ж.Є. Сироткіна*
(підпис, ініціали, прізвище)

ПОГОДЖЕНО:

Голова Ради з якості освіти педагогічного факультету

(підпис, ініціали, прізвище)

Ю.І. Сич

Розробники програми:

Сироткіна Жанна Єрофіївна – кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри музичного та образотворчого мистецтв ІДГУ

Рецензенти програми:

Банкул Лариса Дмитрівна – доцент кафедри музичного та образотворчого мистецтв ІДГУ;

Коваленко Інна Григорівна – кандидат педагогічних наук, професор кафедри теорії та методики музичної освіти, хорового співу і диригування Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова

© Сироткіна Ж.Є., 2019

© ІДГУ, 2019

1. ОПИС ДИСЦИПЛІНИ

Найменування показників	Розподіл годин за навчальним планом	
	Денна	Заочна
Кількість кредитів:4	Лекції:	
	-	-
Загальна кількість годин:120	Практичні заняття:	
	-	-
Рік вивчення дисципліни за навчальним планом:2-4	Лабораторні заняття:	
	-	-
Семестр:3-8	Семінарські заняття:	
	-	-
Тижневе навантаження (год.):	Консультації:	
- аудиторне: 2	-	-
- самостійна робота:5	Індивідуальні заняття:	
Форма підсумкового контролю: залік	12	4
Мова навчання: українська	Самостійна робота:	
	108	116

2. МЕТА ДИСЦИПЛІНИ

Предмет вивчення навчальної дисципліни – процес вдосконалення диригентської підготовки здобувачів вищої освіти, вдосконалення набутих компетенцій з хорового диригування.

Метою вивчення дисципліни є: розвиток музично-естетичного інтелекту студентів, підготовка до самостійної роботи, розвиток у них виконавської майстерності та вдосконалення основних знань, умінь та навичок управління хоровим співом в умовах індивідуальних занять та групових факультативних занять хору. Визначальним аспектом «Практичного курсу з диригування» є формування виразної мимічно-мануальної техніки, як найважливішого засобу спілкування з хоровим колективом у творчому процесі вивчення і виконання хорових творів.

Передумови для вивчення дисципліни – наявність компетенцій з дисциплін: «Історія зарубіжної та української музики», «Теорія музики та сольфеджіо», «Хоровий клас», «Хорове диригування».

Міждисциплінарні зв'язки «Аналіз музичних творів», «Практикум шкільного репертуару», «Хорове аранжування», «Постановка голосу», «Хорознавство» та інші навчальні дисципліни музично-теоретичного циклу.

3. ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ

Для вибіркового навчальних дисциплін

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен набути такі результати навчання:

1. Знання

- спеціальної термінології;
- основних засобів і принципів диригування;
- техніки диригування;
- методів аналізу хорових творів;
- вибрані хорові твори різних жанрів і стилів української та світової музичної культури;
- творів без супроводу;
- шкільного пісенного репертуару та репертуару практики роботи з хором;

- значення особистісних управлінських якостей хормейстера та основи психології диригентської професії.

2. Уміння

- за допомогою мануальних жестів передати художній зміст і образ твору, грати партитури на фортепіано, виконувати під власний акомпанемент пісні шкільного репертуару, читати з листа дво-, три-, чотириголосні хорові партитури, написані для різних типів хорів у дво-, три-, чотирилінійному викладі, володіти своїм голосовим апаратом, аналізувати хорові партитури, самостійно вивчати хорові партитури, володіти диригентською технікою;

- керувати процесом колективного засвоєння та виконання музичного твору: використовувати камертон для налаштування та корекції звучання, розспівувати хоровий колектив, діагностувати причини дефектів хорового звучання, оперативно обирати та застосовувати прийоми, що допоможуть подолати вокально-хорові труднощі, організовувати репетиційний процес, раціонально вибудовувати хорове заняття;

- організовувати концертний виступ, мобілізувати колектив, створювати необхідний настрій, триматися на сцені, коригувати звучання в процесі виконання; виховати інтерес та любов до хорової діяльності, потребу в пропаганді хорового мистецтва.

3. Комунікація

- толерантне ставлення до загальнолюдських, національних, особистісних, мистецьких цінностей;

- налагоджує духовну спільність, співпереживання і співпрацю учнів і вихованців, ефективно працює в мистецько-творчому учнівському і педагогічному колективах освітнього закладу, інших мистецьких об'єднаннях;

- розуміє значущість культури і мистецтва для виховання і розвитку особистості учня, цінує полікультурність світу і здатний керуватися у своїй діяльності сучасними принципами полікультурної толерантності, діалогу і співробітництва.

4. Автономність та відповідальність

- здатний вчитися впродовж життя і вдосконалювати з високим рівнем автономності набуту під час навчання кваліфікацію;

- здатний створювати рівноправне і справедливе освітнє середовище;

- відповідальний за створення позитивного психологічного клімату, забезпечення процесу виховання і навчання всіх учнів, незалежно від їх соціально-культурно-економічного контексту.

4. ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН ДИСЦИПЛІНИ

№ з/п	Назви модулів / тем	Кількість годин (денна форма навчання)							Кількість годин (заочна форма навчання)						
		Аудиторні	Лекції	Семінарські (практичні)	Лабораторні	Консультації	Індивідуальні заняття	Самостійна робота	Аудиторні	Лекції	Семінарські (практичні)	Лабораторні	Консультації	Індивідуальні заняття	Самостійна робота
2	Тема 1. Удосконалення техніки диригування	2	-	-	-	-	2	20	-	-	-	-	-	-	22
3.	Тема 2. Удосконалення навичок роботи над піснями шкільного репертуару	2	-	-	-	-	2	20	1	-	-	-	-	1	22
4.	Тема 3. Усний аналіз хорового твору	2	-	-	-	-	2	20	1	-	-	-	-	1	22
5.	Тема 4. Опанування музичного матеріалу вокально-хорової	2	-	-	-	-	2	20	1	-	-	-	-	1	24

	практики														
6.	Тема 5. Розвиток аналітичного мислення	4	-	-	-	-	4	24	1	-	-	-	-	1	22
	Проміжний контроль	-	-	-	-	-	-	4	-	-	-	-	-	-	4
	Разом:	12	-	-	-	-	12	108	4	-	-	-	-	9	116

5. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

5.1. Зміст навчальної дисципліни за темами

Тема 1. Удосконалення техніки диригування

Повторення техніки диригування в різних розмірах. Диригування на «раз» 2/4, 3/4, 3/8 у швидких темпах, у змінному розмірі (розмір 5/4, 3/2, 9/8, 12/8); показ різних темпів: *ritu mosso*, *meno mosso*, *accelerando*, *ritenuto*, тощо. Високий рівень виконання хорової партитури та спів каденції твору а *capella* по вертикалі. Розкриття художньо-образного змісту, використання власного теоретичного та практичного досвіду. Удосконалення вокально-хорового гармонічного слуху (спів акордів по вертикалі), слухова уява гармонічної мови твору. Уміння використовувати знання диригентської техніки для відбору диригентських прийомів виконання твору. Удосконалення прийомів алеаторики.

Тема 2. Удосконалення навичок роботи над піснями шкільного репертуару

Удосконалення навичок роботи над піснею шкільного репертуару та методикою репетиційної роботи. Вивчення 2-3 творів для 7 класу. Закріплення практичних навичок володіння методикою розучування хорових творів. Побудова плану репетиційної роботи, визначення шляхів подолання технічних труднощів в роботі над художніми творами хорової практики. Удосконалення методів та прийомів роботи з хором. Закріплення методів вивчення хорового твору: аналіз художнього змісту творів, характеристика рис хорової фактури, засобів виразності. Використання власного диригентського досвіду для створення виконавської моделі хорового твору. Музично-теоретичний аналіз творів з використанням диригентської та хорознавської літератури.

Тема 3. Аналіз хорового твору та його інтерпретація

Аналіз хорового твору: музично-теоретичний, вокально-хоровий, виконавський. Аналіз твору з використанням знань, предметів теоретичного, диригентського, диригентсько-хорового циклу. Художнє виконання 1 твору (з супроводом чи а *capella*). Вокально-хоровий аналіз творів програми підсумкової атестації, репетиційна робота з хором.

Тема 4. Опанування музичного матеріалу вокально-хорової практики

Розвиток виконавських навичок та навичок самостійної роботи над пісенним репертуаром. Історично-стилістичний аналіз твору, художній зміст твору. Визначення диригентсько-хорової лінії твору, засобів виразності. Опанування нотного тексту, спів хорових партій, гра партитури, прогнозування хорового звучання. Інтерпретація виконавської концепції художнього образу. Формування творчого підходу. Удосконалення навичок практичної роботи з хором.

Тема 5. Розвиток аналітичного мислення

Визначення шляхів роботи над технічними труднощами творів хорової практики. Формування творчих здібностей в навчально-виховному процесі. Шляхи роботи над технічними труднощами творів хорової практики, творів програмного репертуару. Опрацювання пісенного матеріалу шкільної практики. Складання плану репетиційної роботи над вокально-хоровим твором. Закріплення та удосконалення методів та прийомів розучування пісенного матеріалу. Формування творчого підходу та особистої ініціативи студента.

5.3. Організація самостійної роботи студентів

№ з/п	Вид роботи	Кількість годин	Форми звітності
1.	Виконання індивідуальних завдань: - вивчення диригентських схем складних розмірів (5-дольних, 9-дольних), підбір прикладів музичних творів зі складними розмірами;	16 (18)	Контроль під час індивідуальних занять
	-вивчення та виконання хорових партитур творів програмного репертуару;	16 (18)	Контроль під час індивідуальних занять
	-складання плану репетиційної роботи для творів вокально-хорової практики;	16 (16)	План-конспект
	-вивчення та виконання шкільного пісенного репертуару:показ хорового твору, диригування хоровими партіями, складання плану репетиційної роботи;	14 (16)	Контроль під час індивідуальних занять та на заняттях вокально-хорової практики
	- організація та комплектація дитячого хорового колективу, охорона дитячого голосу;	14 (16)	Конспект. Контроль під час індивідуальних занять
	- складання плану роботи над вокально-хоровими труднощами у творах хорової практики;	14 (14)	План. Контроль під час індивідуальних занять
	- написання анотації до хорового твору програмного репертуару	14 (14)	Анотація
2.	Підготовка до проміжного контролю	4 (4)	Модульна контрольна робота
3.	Разом	108 (116)	

Тематика індивідуальних завдань

1. *Твори для вивчення диригентських схем складних розмірів:*
 1. «Луговая дорожка». Муз.Я. Ешпая, сл. В. Чалая, переклад з марійського В. Струєва
 2. «Ах ты, душечка». Рос. нар. пісня, обр. О. Красотіної.
 3. «Ландыш». Муз. В. Шебаліна, сл. Є. Серової.
 4. «Ай да, у соловушки». Рос. нар. пісня, обр. А. Оленіна, перекл. для жіночого хору О. Красотині.
 5. «Речка быстрая струится». Латиська нар. пісня, обр. Е. Вігнера, сл. народні, переклад Ю. Абизова.
 6. «Моя ласточка сизокрылая». Муз. В. Ребікова, переклад для хору О. Назарова, слова невідомого автора.
 7. «Лунная дорожка». Муз. Е. Дарзіня, сл. Аспазії, переклад з латиського В. Невського.
 8. «Козака несуть» українська народна пісня в обр. М. Леонтовича.
 9. «Ночевала тучка золотая» муз. М. Римського-Корсакова, сл. М. Лермонтова.
 10. «Осень» муз. М. Речкунова, сл. А. Фета.
 11. «Острою секирою» муз. М. Речкунова, сл. О. Толстого.
 12. «Падает снег» муз. Т. Попатенко, сл. Є. Авдієнко.
 13. «Пряля» українська народна пісня в обр. М. Леонтовича.
 14. «Сердце, молчи» муз. Й.С. Баха, переклад А. Машистова.
 15. «Думи мої» Є. Козак, Т.Шевченко.
2. *Дитячі вокально-хорові твори для аналізу та розробки виконавсько-диригентського плану:*
 1. «Біла доріжка» муз. В. Реньов, сл. А. Пришелець.
 2. «Вальс» муз. О. Тілічєєва.
 3. «Відлітають журавлі» муз. М. Ведмедєря, сл. О. Іванова.

4. «Вийди, вийди, Іванку» українська народна пісня в обр. М. Веріковського.
 5. «Вчать у школі» муз. В. Шаїнський, сл. М. Пляцковський.
 6. «Добрий день, матусю Україно!» слова і музика Н. Рубальської.
 7. «До побачення, літо» муз. М. Чембережі, сл. В. Пекур.
 8. «Два півники» українська народна пісня в обр. Г. Компанієця.
 9. «Дружать діти всіх країн» муз. Д. Львов-Компанієць, сл. В. Вікторов.
 10. «Жабенята» муз. О. Журбіна, сл. П. Синявський.
 11. «Зацвіла в долині» муз. А. Філіпенка, сл. Т. Шевченка.
 12. «Калинова пісня» муз. В. Верменич, сл. М. Сингаївський.
 13. «Котику сіренький» українська народна пісня в обр. М. Вериківського.
 14. «Молитва» муз. М. Ведмедеря, сл. К. Перелісна.
 15. «Немає України без калини» муз. М. Ведмедеря, сл. Г. Клок.
 16. «Ой на горі жито» українська народна пісня в обр. К. Стеценка.
 17. «Осінь» муз. М. Ведмедеря, сл. Г. Коваль.
 18. «Ой ходила дівчина бережком» українська народна пісня в обр. Л. Єлагіної
 19. «Повітряні кульки» муз. М. Кармінський, сл. Я. Акім.
 20. «Хор нашого яна» естонська народна пісня в обр. Л. Єлагіної.
3. Ознайомлення через інтернет з сучасними методиками оволодіння мистецтвом техніки диригування:
- <https://ru.calameo.com/read/004640778e2ebbe12c5b5>;
 - <http://eprints.zu.edu.ua/8310/1/8.pdf>. https://studopedia.ru/19_395139_dirigentskiy-zhest-auftakt-atakuyuchi-i-pidtrimuyuchi-zhesti-pidgotovchi-dirigentski-ruhi.html;
 - https://otherreferats.allbest.ru/music/00158824_0.html;
 - <http://fatwords.org/safia/horovogo-diriguvannya/main.html>;
 - <https://ukrbukva.net/8498-Stanovlenie-i-razvitie-manual-noiy-tehniki-dirizhirovaniya.html>

6. ФОРМИ ПОТОЧНОГО ТА ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

- 6.1. *Форми поточного контролю:* усна або практична
- 6.2. *Форми проміжного контролю:* модульна контрольна робота у вигляді контрольного прослуховування
- 6.3. *Форми підсумкового контролю:* залік

7. ЗАСОБИ ДІАГНОСТИКИ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Засобами оцінювання та методами демонстрування результатів навчання є:

- індивідуальна бесіда, опитування;
- практична робота з хором;
- диригування хорових творів;
- читання хорових партитур з аркуша;
- написання анотацій;
- модульна контрольна робота (контрольне заняття-концерт) та ін.

Модульна контрольна робота проводиться у формі контрольного заняття-концерту, на якому студент працює з хором і виконує підготовлені впродовж семестру хорові твори як диригент, демонструючи рівень сформованості практичних навичок диригування.

Приклад модульної контрольної роботи:

1. Диригування хорового твору з акомпанементом: «Вечер» сл. і муз. П. Чайковського.
2. Диригування та аналіз хорового твору без супроводу (а саррелла): «А вже весна» українська народна пісня в обр. М. Лисенка.
3. Анотація на хоровий твір (а саррелла): «А вже весна» українська народна пісня в обр. М. Лисенка.

Орієнтовний перелік хорових твори, призначених для виконання, в якості проміжного контролю:

Твори для хору без супроводу a cappella

1. «А вже весна» українська народна пісня в обр. М. Лисенка.
2. «Козака несуть» українська народна пісня в обр. М. Леонтовича.
3. «Козачок» муз. О. Соловійова.
4. «Летить галка» українська народна пісня в обр. Л. Підківки.
5. «Мала мати одну дочку» українська народна пісня в обр. М. Леонтовича.
6. «Ой лугами-берегами» українська народна пісня в обр. М. Леонтовича.
7. «Острою секирою» муз. М. Речкунова, сл. О. Толстого.
8. «Пісня» муз. М. Лобок.
9. «Пряля» українська народна пісня в обр. М. Леонтовича.
10. «Стелися, барвінку» українська народна пісня в обр. М. Лисенка.
11. «Чуєш, брате мій» українська народна пісня в обр. К. Стеценка.
12. «Якби мені черевики» українська народна пісня в обр. Є. Козака, сл. Т. Шевченка та ін.

Твори з акомпанементом

- 1.«Вечер» сл. і муз. П. Чайковського.
- 2.«В небе тают облака» муз. Ю. Чичкова, сл. Ф. Тютчева.
- 3.«Жаворонок» муз. В. Калінникова, сл. В. Жуковського.
- 4.«Зимний вечер» муз. О. Даргомижського, сл. О. Пушкіна.
- 5.«Ночевала тучка золотая» муз. М. Римського-Корсакова, сл. М. Лермонтова.
- 6.«Осень» муз. М. Речкунова, сл. А. Фета.
- 7.«Падает снег» муз. Т. Попатенко, сл. Є. Авдієнко.
- 8.«Сердце, молчи» муз. Й.С. Баха, переклад А. Машистова.

8. КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

8.1. Шкала та критерії підсумкового оцінювання знань студентів

Переведення підсумкового балу за 100-бальною шкалою оцінювання в підсумкову оцінку за традиційною шкалою

Підсумковий бал	Оцінка за традиційною шкалою
90-100	зараховано
70-89	
51-69	
26-50	не зараховано
1-25	

Схема розподілу балів

Максимальна кількість балів	70 балів (поточний контроль) – середньозважений бал оцінок за відповіді на семінарських заняттях та виконання індивідуальних завдань, який переводиться у 100-бальну шкалу з ваговим коефіцієнтом.0,7	30 балів (проміжний контроль) – за результатами виконання модульної контрольної роботи
Мінімальний пороговий рівень	35 балів (поточний контроль)	16 балів (проміжний контроль)

8.2 Критерії оцінювання під час аудиторних занять

Оцінка	Критерії оцінювання навчальних досягнень
5 балів	Оцінюється робота студента, який у повному обсязі володіє навчальним матеріалом, вільно, самостійно та аргументовано його викладає, глибоко та всебічно розкриває зміст теоретичних запитань та практичних завдань, використовуючи при цьому обов'язкову та додаткову літературу, вільно послуговується

	науковою термінологією, розв'язує задачі стандартним або оригінальним способом, наводить аргументи на підтвердження власних думок, здійснює аналіз та робить висновки.
4 бали	Оцінюється робота студента, який достатньо повно володіє навчальним матеріалом, обґрунтовано його викладає, в основному розкриває зміст теоретичних запитань та практичних завдань, використовуючи при цьому обов'язкову літературу, розв'язує задачі стандартним способом, послуговується науковою термінологією. Але при висвітленні деяких питань не вистачає достатньої глибини та аргументації, допускаються при цьому окремі неістотні неточності та незначні помилки.
3 бали	Оцінюється робота студента, який відтворює значну частину навчального матеріалу, висвітлює його основний зміст, виявляє елементарні знання окремих положень, записує основні формули, рівняння, закони. Не здатний до глибокого, всебічного аналізу, обґрунтування та аргументації, не користується необхідною літературою, допускає істотні неточності та помилки.
2 бали	Оцінюється робота студента, який не володіє навчальним матеріалом у достатньому обсязі, проте фрагментарно, поверхово (без аргументації та обґрунтування) викладає окремі питання навчальної дисципліни, не розкриває зміст теоретичних питань і практичних завдань.
1 бал	Оцінюється робота студента, який не в змозі викласти зміст більшості питань теми та курсу, володіє навчальним матеріалом на рівні розпізнавання явищ, допускає істотні помилки, відповідає на запитання, що потребують однослівної відповіді.
0 балів	Оцінюється робота студента, який не володіє навчальним матеріалом та не в змозі його висвітлити, не розуміє змісту теоретичних питань та практичних завдань.

8.3. Критерії оцінювання індивідуальних завдань

Вид	Максимальна кількість балів
Вивчення диригентських схем складних розмірів (5-дольних, 9-дольних), підбір прикладів музичних творів зі складними розмірами	5
Складання плану репетиційної роботи для творів вокально-хорової практики	5
Вивчення та виконання шкільного пісенного репертуару	5
Написання анотації до хорового твору програмного репертуару	5

Критерієм вивчення диригентських схем складних розмірів (5-дольних, 9-дольних) є безпомилкове диригування підібраних прикладів музичних творів зі складними розмірами;

Показником якості складання плану репетиційної роботи для творів вокально-хорової практики є повнота аналізу хорової партитури, визначення складних фрагментів щодо виконання, ансамблю, діапазону, нюансів, темпу, агогіки, метро-ритму, фактури та ін.

Вивчення та виконання шкільного пісенного репертуару оцінюється за наступними *критеріями*: знання напам'ять тексту пісні, безпомилкове виконання з демонстрацією диригентської техніки, дотримання темпу, динаміки, розкриття художнього образу.

Критерієм оцінювання написаної анотації до хорового твору програмного репертуару є повне розкриття кожного пункту плану аналізу твору.

8.4. Критерії оцінювання модульної контрольної роботи

Диригування хоромого твору з аккомпанементом	10 балів
Диригування та аналіз хоромого твору без супроводу (a cappella)	10 балів
Анотація на хоромий твір (a cappella)	10 балів
Усього	30 балів

Максимальна кількість балів за один вид роботи складає 10 балів. Критеріями оцінювання є: безпомилкове виконання хоромого твору (диригування), впевнене володіння диригентською технікою, вміння співпрацювати з хором.

Критерієм оцінювання написаної анотації до хоромого твору програмного репертуару є повний аналіз партитури, розкриття кожного пункту плану.

9. ІНСТРУМЕНТИ, ОБЛАДНАННЯ ТА ПРОГРАМНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ, ВИКОРИСТАННЯ ЯКИХ ПЕРЕДБАЧАЄ НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА Музичний інструмент (фортепіано), мультимедіа, комп'ютер.

10. РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

10.1. Основні джерела

1. Апраксина О. Методика музикального виховання в школі. – М., 1983.
2. Безбородова Л. Дирижирование. – М., 1985.
3. Гуренко Е. Исполнительское искусство: методологические проблемы. – Новосибирск, 1985.
4. Дебелая Ж. Формирование самостоятельности студентов в процессе обучения дирижированию на музыкально-педагогическом факультете.
5. Доронюк В. Методика викладання диригування. – Івано-Франківськ, 2005. 5. Доронюк В. Курс техніки диригування. – Івано-Франківськ, 2004.
6. Иванов-Радкевич А. О воспитании дирижера. – М., 1973.
7. Казачков С. Дирижерский аппарат и его постановка. – М., 1967.
8. Канерштейн М. Вопросы дирижирования. - М., 1972.
9. Кондрашин К. О дирижерском искусстве. - Л.-М., 1970. Макаренко Г. Диригування: досвід теоретичного осмислення професії // Українське музикознавство: Науково-методичний збірник. – Вип. 33. – Київ: НМАУ ім. П. І. Чайковського, 2004.
10. Макаренко Г. Творчі аспекти формування художнього образу в діяльності оперного диригента // Науковий вісник НМАУ ім. П. І. Чайковського: Збірник наукових статей. – Вип. 21. Музичний твір як творчий процес. – Київ, 2002.
11. Макаренко Г. Творчість диригента: естетико-мистецтвознавчі виміри. – Київ, 2005.
12. Макаренко Г. Типологія творчого процесу диригента // Культура і сучасність: Альманах державної академії керівних кадрів культури і мистецтв № 2. – Київ, 2004. Малько Н. Основы техники дирижирования. - М.- Л., 1965. 13. Маталаев Л. Основы дирижерской техники. – М., 1986.
13. Мусин И. Техника дирижирования. – М., 1967.
14. Нісімчук А.С., Падалка О.С., Шпак О.Т. Сучасні педагогічні технології: Навчальний посібник. К.: Просвіта, 2000. - 368с
15. Мюнш Ш. Я – дирижер. – М., 1965.
16. Ольхов К. Теоретические основы дирижерской техники. – Л. Музыка, 1984. 17. Пазовский А. Записки дирижера. – М., 1966.

17. Особистісний підхід у диригентсько-хоровій підготовці майбутнього вчителя музики / Упоряд. І.О.Цюряк. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2008. – 70 с.
18. Пігров К. Керування хором. - К., 1962.
19. Серганюк Ю., Серганюк Л., Їжак В. Методики аналізу хорових творів. – Івано-Франківськ, 1992.
20. Смирнова Т. Вища диригентська хорова освіта в Україні: минуле та сучасність / Т. Смирнова. – Харків: Константа, 2002. – 256 с.
21. Теплов Б.М. Избранные труды: в 2-х т. – М., 1985.
22. Теплов Б.М. Проблемы индивидуальных различий. – М., 1961.
23. Черкашина М. Историческая опера эпохи романтизма: Опыт исследования. – Киев, 1986.
24. Чесноков П. Хор и управление им. - М.: Музгиз, 1969.

10.2. Допоміжні джерела

1. Григор'єва В. В. Хорове диригування: метод. рек. до самост. роботи / Вікторія Григор'єва; Бердян. держ. пед. ун-т, Ін-т психол.-пед. освіти та мистец., Каф. муз. виховання. – Бердянськ: Ткачук О. В., 2012. – 119 с.
2. Джурко В. Л. Хорове диригування: навчальний посібник / Київський університет імені Бориса Грінченка, Інститут мистецтв; Упоряд. В. Л. Джурко, Т. О. Макарова, І. С. Чернявська; Київський університет імені Бориса Грінченка. – К.: Київський ун-т ім. Б. Грінченка, 2011. – 139 с.
3. Живов В. Исполнительский анализ хорового произведения. – М., 1967.
4. Кагадеев А. Техника хорового дирижирования. – Минск, 1968.
5. Казачков С. Дирижерский аппарат и его подготовка. – М., 1967.
6. Колесса М. Основи техніки диригування.
7. Костенко Л. В. Методика викладання хорового диригування: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Л. В. Костенко, Л. Ю. Шумська; Ніжин. держ. ун-т ім. Миколи Гоголя. – Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2012. – 99 с.
8. Плішка А. В. Різдвіні колядки: навчальний посібник / Чернівецький нац. університет імені Юрія Федьковича; укл. А. В. Плішка. – Чернівці: Чернівецький нац. університет, 2010. – 52 с.

10.3. Інтернет-ресурси

1. <http://eprints.zu.edu.ua/8310/1/8.pdf>.
2. https://studopedia.ru/19_395139_dirigentskiy-zhest-auftakt-atakuyuchi-i-pidtrimuyuchi-zhesti-pidgotovchi-dirigentski-ruhi.html
3. https://otherreferats.allbest.ru/music/00158824_0.html
4. <http://fatwords.org/safia/horovogo-diriguvannya/main.html>
5. <https://ukrbukva.net/8498-Stanovlenie-i-razvitie-manual-noiy-tehniki-dirizhirovaniya.html>